

ייצוג העוני בחברה האתיופית במדיה המקוונת

תקציר

במטלה זו נסתכל על הדרך שבה האתיופים העניים מיוצגים בעיתונות המקוונת. ראשית אנו בוחנים את הגדרת מושג העוני בספרות, ואת השיחים השונים החברה הישראלית לגביו ומכתיבים את התייחסות הממשלה כלפי העניים (Monnickendam, 2011). ללא ספק אחת העדות שסובלות ביותר מעוני בישראל היא העדה האתיופית, שחווה קשיי הסתגלות ניכרים בעלותה ארצה בשנות השמונים-תשעים במאה הקודמת, ועדיין סובלת מקשיים חברתיים ואף מעוני ניכר ביחס לחברה היהודית בישראל (גלברד ומקונן, 2019). במטלה זו אנו בוחנים את הדרך שבה העוני האתיופים מיוצג בעיתונות המקוונת, תוך חלוקה לימין פוליטי ושמאל פוליטי. ייצוג עוני בעיתונות יכול להצביע על יחס גישות שונות בחברה כלפי תופעת העוני בכללותה, כאשר נטייה ל"האשמת המערכת" המאפיינת את השמאל הפוליטי, או על "האשמת הקורבן" המאפיינת את הימין הפוליטי. כפי שנראה בהמשך העבודה, ייצוג האתיופים בעיתונות המקוונת, בהחלט מצביע על התפלגות מעין זו (האשמת המערכת / האשמת הקורבן) ביחס לעוני של האתיופים בהתאם לדעות הפוליטיות שמייצגת העיתונות המקוונת (שמאל פוליטי / ימין פוליטי, בהתאם) (Hamilton, Piacentini, Banister, Barrios, 2014; Blocker, Coleman, & Saatcioglu, 2014).

מבוא

כאשר מדברים על עוני בחברה, לרוב הדיבור מייצג שיח מסוים. שיח הוא מונח המשקף את הדרך בה אנו נוטים לחשוב ולדבר על נושא. דרך זו משמשת את בעלי הכוחות מסוגים שונים - אינטלקטואלים, חברתיים ופוליטיים. השיח עשוי לכלול הנחות ערכיות ואף הנחות לדרכי פעולה. שיחים בנוגע לעוני יכולים להסביר אימוץ או אי-אימוץ של "הכנסת מינימום סטנדרטית". בשיח הישראלי, נפוצות שתי התייחסויות שונות לעוני (Monnickendam, 2011).

השיח הראשון והוותיק יותר הוא השיח הלא-חברתי כלכלי, הדוגל בהספקה של לא יותר ממינימום לצרכי קיום של אנשים נזקקים. השיח הזה רואה עוני במונחים כלכליים צרים ואין בו לעוני הגדרה בהירה וקונקרטית, וגם אין בחינה של השפעת העוני על הפרט והחברה. לפי השיח הלא חברתי אסור להפוך אבטלה למשתלמת, על בסיס האמונה שבני אדם מונעים למקסם את התגמולים החומריים שלהם באמצעות בחירה רציונלית, ולכן אספקת רמת חיים ראויה לאלו שאינם עובדים תשמש גורם מעכב להשגת עבודה. מכאן לפי השיח הלא-חברתי, סיוע לנזקקים צריך להיות נמוך יותר משכר המינימום. השיח השני נקרא השיח המבני ההומניסטי, והוא מתייחס לעוני כמחסור חמור במשאבים חומריים המונע מאנשים להשתתף באופן מלא בחיי החברה. השיח המבני מתחשב בהלימות ההכנסה, כבוד האדם והשתתפות בחברה בתור זכויות חברתיות וקובע כי הבטחת הכנסה צריכה להיות מספקת כדי לאפשר את מימושו. השיח המבני טוען כי יש לקבוע את גובה הבטחת ההכנסה על פי רמת חיים מקובלת ואיכותית, שעונה על צרכים כמו אוכל, דיור, ביגוד ועוד. מכאן כי השיח מבטא את האמונה כי על המדינה לספק הבטחת הכנסה ברמה המאפשרת רמת חיים ראויה (Monnickendam, 2011).

בישראל בעשורים האחרונים, הממשלה מבחינה פרקטית יותר נוטה לעבר הגישה הלא-חברתית כלפי עוני, דרך קיצוץ בקצבאות אבטלה והשלמת הכנסה, תוך הקצאת תקציב יציב וקבוע לסיוע חירום למשפחות החיות בעוני, המוקנה גם דרך תכניות ממשלתיות שנועדו למשפחות עניות להתנהל כספית בצורה נכונה יותר, ליווי כלכלי וסיוע במציאת תעסוקה (גל, קרומר-נבו, מדהלה וינאי, 2019). את העוני בישראל מודדים בצורה יחסית דרך תחולת העוני – אדם שנמצא מתחת ל"קו העוני", שהוא 50% מהשכר הפנוי החציוני לנפש מתוקנת בישראל, נחשב עני. מדידה זו מביאה לכך שכמיליון וחצי ישראלים מוגדרים כעניים. עם זאת, ניתן למדוד גם את העוני בצורה אבסולוטית, דרך השאלה האם הפרט מסוגל לקנות סל מוצרים בסיסי. בסביבות 2010 היה ניכר כי בישראל יש עלייה בשיעורי האנשים שמתחת לקו העוני, עקב עלייה כללית במשכורות, אבל מצד שני

תחולת העוני ואיכות החיים של העניים השתפרה (גזית, 2010). ב-2018 אף נרשם שיפור בממד תחולת העוני, כאשר תחולת העוני של המשפחות ירדה ל-18% לעומת 18.4% ב-2017. עם זאת תחולת העוני בקרב נפשות נשמרה יציבה בשנים אלו ועמדה על 21%. גם חלה ירידה בעומק העוני (יחס פער ההכנסות) וחומרת העוני (שיעור המשפחות במצב עוני חמור ביותר) ב-4.9% ו-4.1% בהתאמה בהשוואה לשנה לפני כן (אנדבלד, גוטליב, הלר וכראדי, 2019).

באופן כללי, ישראל הינה מדינה הטרוגנית, עם פערים חברתיים המושרשים בתוכה. מאפיינים דמוגרפיים (כגיל מבוגר, מגורים בפריפריה), לרבות השתתפות נמוך בכוח העבודה ופערי השכלה, מביאים לכך שאוכלוסיות מסוימות נוטות לסבול יותר מאחרות משיעורי עוני. בישראל, האוכלוסיות החשופות ביותר לעוני הן חרדים, ערבים ועולים (שהגיעו לישראל לאחר 1990) (שטייר ובלייך, 2014). אוכלוסיית עולים שחוותה קושי מיוחד עם עלייתה לישראל, היא האוכלוסייה האתיופית. האתיופים חווים לא רק אפליה בגין צבע עורם, אלא גם קשיים חברתיים ותרבותיים בהסתגלות לחברה הישראלית, היות והם הגיעו מחברה שונה בתכלית: קולקטיביסטית, חקלאית, בעלת ריחוק טכנולוגי, בעלת מודל פטריארכלי, דורגלת בציות בלתי מתפשר לסמכות ועוד. כל אלו מקשים על בני העדה האתיופית, בעיקר המבוגרים מבניהם, להשתלב בעולם התעסוקה הישראלי, אך גם הצעירים חווים קשיים לא מעטים – הם עדיין חשים זרים, חלקם מתקשים להתמיד בלימודיהם ומוצאים עצמם מחוץ למסגרות וכדומה. כפועל יוצא, לחברה האתיופית יש תנאי מחייה מבניים המסבירים את שיעורי העוני הרווחים בקרבה (גלברד ומקונן, 2019).

נרצה להבין כיצד החברה הישראלית מתייחסת לעוני של האתיופים, אשר ממשיך להיות נוכח לאורך